

აფხაზი და წარსულის გაპვეთილება

ინოვაციებისა და სამოქალაქო
განვითარების ცენტრი
„პროგრესის სახლი“

საგაზეთო ჩანართი №7 (18), 2026 წ.

თქვენ წინაშეა საგაზეთო ჩანართი, რომელიც მომზადებულია მოხალისეობრივ სანაყისებზე. პროექტს ახორციელებს **ოზურგეთის ინოვაციებისა და სამოქალაქო განვითარების ცენტრი – პროგრესის სახლი**.

გამოცემაში პერიოდულად წარმოგიდგენთ პუბლიკაციებს, სხვადასხვა დროსა და სივრცეში შექმნილ ნაშრომებს სამოქალაქო საზოგადოებისა და დემოკრატიული ღირებულებების შესახებ. ჩვენი მიზანია, მკითხველს წარმოუდგინოთ ქართველი და უცხოელი ავტორების მოსაზრებები სამოქალაქო ფასეულობების როლსა და მნიშვნელობაზე

პროგრესის სახლი.

აფხაზეთი, 1992-1993

როგორ შექმნა და აქცია რუსეთმა შიდა კონფლიქტი საქართველოს წინააღმდეგ ომად

აფხაზეთის ომი თავიდანვე მოსკოვში დაიგეგმა და რუსეთის ჯარის უშუალო ჩართულობით მიმდინარეობდა

34 წლის წინ, 1992 წლის 14 აგვისტოს პირველი შეიარაღებული შეტაკება ოჩამჩირის რაიონში, სოფელ ოხურეთთან მოხდა – აფხაზურმა შეიარაღებულმა რაზმმა სოხუმისკენ მიმავალ ქართულ კოლონას ცეცხლი გაუხსნა.

ომი 13 თვეზე მეტხანს გაგრძელდა, დასრულდა სოხუმის დაცემით, ქართველთა მასობრივი განდევნითა და საქართველოს მიერ აფხაზეთის უმეტეს ნაწილზე კონტროლის დაკარგვით.

ომი მხოლოდ ეთნიკური კონფლიქტი არ ყოფილა; რუსეთის სამხედრო და პოლიტიკური ჩარევა ომის მიმდინარეობისა და შედეგის განმსაზღვრელი გახდა.

დასასრულებელი

კონფლიქტის დაწყებამდე რუსეთმა დაიწყო მზადება, რომ საქართველო და მოლდოვა თავისუფლების სურვილისათვის დაესაჯათ და „გაეღვიძებინათ“ ავტონომიური რესპუბლიკები. მოსკოვური აქცენტით მოლაპარაკე ვლადისლავ არძინბა, ეთნიკური წმენდის არქიტექტორი, სპეციალურად გააგზავნეს სოხუმში არეულობის დასაწყებად. არძინბა ომამდე კაგებეს შეფის, პრიმაკოვის ინსტიტუტის - აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი - უმცროსი მეცნიერ-თანამშრომელი იყო. იგი 1990 წელს აფხაზეთის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარედ აირჩიეს.

დაძაბულობას წინ უძღოდა საბჭოთა კავშირის დაშლა, თბილისში მიმდინარე სამოქალაქო დაპირისპირება, აფხაზურ სეპარატისტულ ხელისუფლებასა და საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას შორის მზარდი კონფლიქტი.

1992 წლის 23 ივლისს აფხაზეთის უმაღლესმა საბჭომ 1925 წლის კონსტიტუციის აღდგენა გამოაცხადა – ნაბიჯი, რომელსაც თბილისი ფაქტობრივად საქართველოდან გამოყოფის მცდელობად მიიჩნევდა.

1992 წლის 14 აგვისტოს საქართველოს სამთავრობო ძალების კოლონა გალის მხრიდან სოხუმისკენ გადაადგილდებოდა. ოხურეთთან მას აფხაზური გვარდიის შეიარაღებული ჯგუფი დახვდა და ცეცხლი გაიხსნა. დაიღუპნენ და დაიჭრნენ ადამიანები – აქედან დაიწყო ომის ღია სამხედრო ფაზა. აგუძერასთან ბრძოლა მოგვიანებით, იმავე დღეს განვითარდა.

აფხაზეთიდან 200 000-ზე მეტი ქართველი მშვიდობიანი მოქალაქე გამოაძევეს. დევნილთა ნაწილმა სამშვიდობოს მისაღწევად ჭურბრის უღელტეხილის უმძიმესი გზა გაიარა. მოულოდნელმა აცივებამ, თოვლმა და ყინვამ მრავალი მათგანის სიცოცხლე იმსხვერპლა.

Human Rights Watch-ის 1995 წლის გამოძიების მიხედვით, აფხაზური ძალები მარაგდებოდა რუსული იარაღით, რუსეთის თვითმფრინავები ბომბავდნენ საქართველოს კონტროლქვეშ მყოფ ტერიტორიებს; რუსული სამხედრო ხომალდები გამოიყენებოდა სოხუმის დასაბომბად; რუსეთში გაწვრთნილი და დაფინანსებული მეზრძოლები კი აფხაზურ მხარეს იბრძოდნენ.

ორგანიზაციის შეფასებით, რუსეთმა ომის მიმდინარეობისა და შედეგის განსაზღვრაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა.

სეპარატისტებს შეუერთდნენ ჩრდილოეთ კავკასიიდან ჩამოსული შეიარაღებული რაზმებიც, მათ შორის კავკასიის მთიელ ხალხთა კონფედერაციის მეზრძოლები. რუსეთის ტერიტორიიდან მათი გადაადგილება და შეიარაღება ომის მასშტაბს ზრდიდა.

რუსული დახმარება განსაკუთრებით თვალსაჩინო გახდა 1993 წელს, როცა აფხაზურმა ძალებმა რამდენჯერმე დაარღვიეს ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებები და საბოლოო შეტევა დაიწყეს.

მთავარი თარიღები:

სოხუმის ღაცემა და ეთნიკური წმენდა

- 14 აგვისტო 1992 – იწყება შეიარაღებული დაპირისპირება.
- 2-3 სექტემბერი 1992 – მოსკოვში იდება პირველი შეთანხმება, მაგრამ ბრძოლა არ წყდება.
- 2 ოქტომბერი 1992 – გაგრა ეცემა; იწყება ქართველი მოსახლეობის წამება, მკვლელობა და განდევნა.
- 27 ივლისი 1993 – სოჭში ფორმდება ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება.
- 16-27 სექტემბერი 1993 – აფხაზური მხრიდან შეთანხმების დარღვევის შემდეგ იწყება შეტევა სოხუმზე.
- 27 სექტემბერი 1993 – სოხუმი ეცემა; ჟიული შარტავა და მთავრობის სხვა წევრები ტყვედ აპყავთ და სიკვდილით სჯიან.
- 30 სექტემბერი 1993 – ქართულმა ძალებმა აფხაზეთის უმეტესი ტერიტორია დატოვეს.

1993 წლის 27 სექტემბერს სოხუმის დაცემას მოჰყვა მშვიდობიანი მოსახლეობის მკვლელობა, წამება, ძარცვა და ქართველთა მასობრივი განდევნა.

დანაშაულები ომის ორივე მხარეს იქნა ჩადენილი, თუმცა ომის დასასრულს აფხაზეთიდან ქართული მოსახლეობის ორგანიზებულმა და მასობრივმა გაძევებამ რეგიონის დემოგრაფიული სურათი ძალადობრივად შეცვალა. გაეროსა და ეუთოს დოკუმენტებში ეს პროცესი ეთნიკურ წმენდად არის შეფასებული.

ომმა ათასობით ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა.

დაახლოებით 250 000 ადამიანი – უმეტესად ეთნიკური ქართველი – იძულებული გახდა სახლი დაეტოვებინა.

ათეულობით ათასი ადამიანი კოდორის ხეობითა და სვანეთის უღელტეხილებით გამოიქცა; სიცივემ, შიმშილმა და უგზოობამ მრავალი მათგანი იმსხვერპლა.

მოსკოვი ოფიციალურად შუამავლობასა და ნეიტრალიტეტზე საუბრობდა, მაგრამ ადგილზე სხვა სურათი იყო.

ბ ა ბ რ ა

1992 წლის 2 ოქტომბერს გაგრის ალების შემდეგ ქალაქსა და მის შემოგარენში ქართველ მშვიდობიან მოსახლეობაზე ანგარიშსწორება დაიწყო. მკვლელობასა და ძალადობას თან ახლდა ძარცვა და სახლების დატაცება.

გაგრის დაკარგვამ ჩრდილოეთიდან მომავალი გზაც გახსნა და აფხაზურ ძალებს რუსეთთან პირდაპირი სახმელეთო კავშირი გაუმყარა. ეს იყო ნიშანი, თუ რა ელოდა სხვა ქართულ დასახლებებს ომის დასასრულს.

შეთანხმება, რომელსაც შეტევა მოჰყვა

1993 წლის 27 ივლისს სოჭში გაფორმებული შეთანხმებით მხარეებს ცეცხლი უნდა შეენეცხათ, მძიმე ტექნიკა გაეყვანათ და სოხუმის რაიონი განეიარაღებინათ.

ქართულმა მხარემ პოზიციებიდან შეიარაღებისა და ძალების მნიშვნელოვანი ნაწილი გაიყვანა. 16 სექტემბერს აფხაზურმა ძალებმა შეთანხმება დაარღვიეს და სოხუმზე ფართო შეტევა დაიწყეს. ქალაქი თითქმის ორი კვირა იბრძოდა. სოხუმი 27 სექტემბერს დაეცა.

სოხუმში დარჩენ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე ყიული შარტავა, სოხუმის მერი გურამ გაბისკირია, მამია ალასანია და მთავრობის სხვა წარმომადგენლები. ისინი ტყვედ აიყვანეს და დახვრიტეს.

მათი დარჩენა სახელმწიფოებრივი პასუხისმგებლობისა და პირადი სიმამაცის ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე სიმბოლოდ იქცა.

საქართველოს დამარცხების მიზეზები

საქართველო ომს შეხვდა თითქმის დაშლილი სახელმწიფო ინსტიტუტებით, სამოქალაქო დაპირისპირებით, ერთმანეთთან დაპირისპირებული შეიარაღებული ფორმირებებითა და სუსტი სარდლობით.

არ არსებობდა ერთიანი სამხედრო გეგმა და დისციპლინა; მძიმე იყო პოლიტიკური ქაოსი, მარაგებისა და კავშირის პრობლემა. ომის დასაწყისში ქართული შეიარაღებული ჯგუფების მიერ ჩადენილმა ძარცვამ და ძალადობამ ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილი კიდევ უფრო დააშორა თბილისს და სეპარატისტულ პროპაგანდას მასალა მისცა.

აფხაზურ მხარეს იბრძოდა დაქირავებული სხვადასხვა ეროვნების მებრძოლები, მათ ჰქონდათ რუსეთის სამხედრო ინფრასტრუქტურაზე წვდომა, მძიმე შეიარაღება, ავიაციისა და საზღვაო საშუალებების მხარდაჭერა.

ძალთა ეს უთანასწორობა განსაკუთრებით აშკარა გახდა გადამწყვეტ ბრძოლებში.

ომის დანაშაულები

Human Rights Watch-მა ომის კანონების მძიმე დარღვევები ორივე მხარეს აღწერა: მშვიდობიანი მოსახლეობის განურჩეველი დაბომბვა, მკვლელობა, მძევლების აყვანა, ძარცვა და იძულებითი გადაადგილება. ამ ფაქტების აღიარება რუსეთის ჩარევას არ ამართლებს და არც ქართველთა ეთნიკური წმენდის მასშტაბს ამცირებს.

ქართველთა

დაუსრულებელი

დევნილობა

დევნილთა უმრავლესობამ აფხაზეთი მხოლოდ ხელბარგით დატოვა, ჯიბეში სახლის გასაღებით. ოჯახები წლების განმავლობაში სასტუმროებში, სანატორიუმებში, საერთო საცხოვრებლებსა და მიტოვებულ შენობებში ცხოვრობდნენ.

ბევრმა დაკარგა საკუთრების დამადასტურებელი საბუთიც, ოჯახის წევრიც და დაბრუნების რეალური შესაძლებლობაც.

დევნილობა დროებითი ჰუმანიტარული პრობლემა კი არა, საქართველოს უახლესი ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე ხანგრძლივი სოციალური ტრავმაა.

გალის რაიონში ადამიანთა ნაწილი მოგვიანებით დაბრუნდა, თუმცა მათ უსაფრთხოება, განათლება მშობლიურ ენაზე, გადაადგილება და საკუთრების დაცვა მუდმივად ეზღუდებოდა.

საოკუპაციო ხაზმა ნათესავები, სასაფლაოები, სახლები და მიწები ერთმანეთისგან გაყო. დაბრუნების უფლება საერთაშორისო დოკუმენტებში კვლავ დასტურდება, მაგრამ ძალაში მხოლოდ ქალაქებზე რჩება.

აფხაზეთი, 1992–1993: რუსული აგრესიის ქრონიკა

აფხაზეთის ომი არ ყოფილა მხოლოდ ეთნიკური დაპირისპირება; იგი მოსკოვში დაიგეგმა საქართველოს დამოუკიდებლობის ჩასახშობად. რუსეთის პირდაპირმა სამხედრო ჩარევამ და სეპარატისტების მხარდაჭერამ განაპირობა სოხუმის დაცემა და ქართველი მოსახლეობის ეთნიკური წმენდა.

14 აგვისტო, 1992: ომის დასაწყისი

პირველი შეიარაღებული შეტევა ოზურგეთის მიხედვით – აფხაზურმა შეიარაღებულმა რაზმმა ქართული კოლხის ცეცხლი გაუხსნა.

2 ოქტომბერი, 1992: გაგრის დაცემა

გაგრის აღებას ქართველი მშვიდობიანი მოსახლეობის წამება, მკვლელობა და განდევნა მოჰყვა.

27 სექტემბერი, 1993: სოხუმის დაცემა

აფხაზურმა ძალებმა ცეცხლის მეშვეობით შეიარაღებული დაარღვიეს სოხუმის დაცემა. მუშევი ტყვედ აიყვანეს ქართული მთავრობის წარმომადგენლები დატოვდნენ.

რუსეთის როლი და შედეგები

სოხუმისა და მომდევნო დასახლებების ათასობით მცხოვრებმა აფხაზური კოლონიის სივრცისა და ქუჩების უკონტროლოდ გაუფრთხილეს დატოვეს.

რუსეთის სამხედრო ინტერვენცია

Human Rights Watch-ის ცნობით, აფხაზურ ძალებს რუსეთის სამხედრო ძალები იარაღითა და ავიაციით ეხმარებოდნენ. მათ მხარეს იბრძოდნენ ჩრდილო-კავკასიელი რუსი მოხელეებმა, კასპური რაზმები და სხვა უცხოელი მებრძოლები.

ეთნიკური წმენდა

ევროპაში აფხაზური ქართველი მასობრივი განდევნა ერთ-ერთი ყველაზე უკიდურესი დასახლების რეგისტრაციის დოკუმენტებში სტრასბურგის სასამართლოში შეტანილი.

რუსული „სამშვიდობო მოღვაწეობა“

1994 წლის მოსკოვის შეთანხმების შემდეგ რუსეთის სამშვიდობო ძალები უსაფრთხოების გარანტიად განთავსდნენ. სინამდვილეში კონფლიქტი გაიყვანა ისე, რომ ეთნიკური წმენდის შედეგები არ გაუქმებულა და დევნილთა დაბრუნება არ განხორციელებულა.

რუსეთმა ერთდროულად შეინარჩუნა სამხედრო ბერკეტი აფხაზეთშიც და პოლიტიკური ზეწოლის საშუალება თბილისზეც. ეს იყო პოსტსაბჭოთა სივრცეში მრავალჯერ გამოყენებული სქემა: ჯერ სეპარატიზმის მხარდაჭერა და კონფლიქტის სამხედრო გაღრმავება, შემდეგ საკუთარი ჯარის „მშვიდობისმყოფელად“ ჩაყენება, ბოლოს კი დაზიანებული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის შეზღუდვა. მსგავსი მოდელი რუსეთმა მოლდოვასა და საქართველოს სხვა რეგიონებშიც გამოიყენა.

ომის შემდგომი რუსული ოკუპაცია აფხაზეთში

დამარცხებული და იზოლირებული საქართველო 1993 წლის ბოლოს დსთ-ში შევიდა და რუსეთის სამხედრო ყოფნას დათანხმდა. 1994 წლიდან კონფლიქტის ზონაში რუსეთის „სამშვიდობო“ ძალები განთავსდნენ.

ქვეყანა, რომელიც კონფლიქტის გაღვივებასა და სამხედრო შედეგში, ომის დანაშაულებში მონაწილეობდა, შემდეგ მშვიდობის მთავარ შუამავლად მოგვევლინა.

აფხაზეთი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით საქართველოს ნაწილია.

2008 წლის ცხინვალის ომის შემდეგ, რუსეთმა აფხაზეთის ე.წ. დამოუკიდებლობა აღიარა, იქ მუდმივი სამხედრო ბაზა განათავსა და რეგიონზე ფაქტობრივი კონტროლი კიდევ უფრო გააძლიერა.

დევნილთა უსაფრთხო და ღირსეული დაბრუნების უფლება დღემდე შეუსრულებელია

27 სექტემბერი – სოხუმის დაცემის დღე

რუსეთი სოჭის შეთანხმებას შუამავლობდა. ქართულმა მხარემ შეთანხმების საფუძველზე სოხუმიდან მძიმე შეიარაღება და ძალების მნიშვნელოვანი ნაწილი გაიყვანა. 16 სექტემბერს აფხაზურმა ძალებმა ცეცხლის შეწყვეტა დაარღვიეს, რუსეთმა კი შეტევა არ შეაჩერა. 27 სექტემბერს სოხუმი დაეცა.

მშვიდობა აფხაზეთთან და შეუძლებლობა ოკუპაციისადმი

აფხაზეთის ომის ისტორია არ არის მხოლოდ 14 აგვისტოს დაწყებულ ბრძოლა. ეს არის ამბავი ომის დანაშაულებსა და იმპერიულ ძალაზე, რომელმაც კონფლიქტი საკუთარი გაგონების აღდგენის იარაღად გამოიყენა. საქართველოს შიდა სისუსტეზე, სეპარატიზმზე, მოუშუშებელ ტკივილზე.

34 წლის შემდეგაც შედეგი უცვლელია – ოკუპაცია გრძელდება, დევნილები ვერ ბრუნდებიან, ხოლო სამართლიანობა ჯერ არ აღდგენილა.
წყაროები: აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის კონფლიქტის ქრონოლოგია; Human Rights Watch, Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict (1995); გაეროსა და ეუთოს დოკუმენტები აფხაზეთში ეთნიკური წმენდისა და დევნილთა დაბრუნების შესახებ.